

EROL GÜNGÖR ÖRNEĞİNDE 1960-1980 ARASI TÜRK AYDINI VE DİN*

Ali SARIKOYUNCU, Prof. Dr., Dumlupınar Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, a.sarikoyuncu@hotmail.com.

Öznur YAŞAR, Araş. Gör., Süleyman Demirel Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü, oznrysr@gmail.com.

ÖZET:Bu çalışmada 1960- 1980 yılları arasındaki Türk aydınının, toplumsal alandaki gücüne vurgu yapılarak; din karşısında hangi tutum ve düşünce içerisinde yer aldığı bir örneklem çerçevesinde açıklanacaktır. Çünkü yaşanan dönemin din anlayışını anlayabilmek, tarihsel değişim ve dönüşümde etkin olan aydınların dini tutumlarını incelemeye bağlıdır. Bu çerçevede; Erol Güngör'ün din anlayışı incelenecektir. Erol Güngör'ü seçmemizin sebebi; 1960 ile 1980 yılları arasında düşüncelerinden oldukça faydalanılan bir aydınımız olmasıdır. Öyle ki Erol Güngör döneminin sorunlarını çok iyi değerlendirmiştir. Ayrıca sunduğu çözüm önerileri hala geçerliliğini korumaktadır.

Anahtar kelimeler: Aydın, Din, Türk aydını, Erol Güngör

TURKISH INTELLECTUAL AND RELIGION BETWEEN 1960-1980, IN THE EXAMPLE OF EROL GUNGOR

ABSTRACT:This study explores the faculty of Turkish intellectual in the society and their attitude to religion in line with some examples. It is a fact that in order to determine the current understanding of religion, we have to examine the approach of such intellectual who have impact on the society during its reform and transformation period. In this context, Erol Gungor understanding of religion will be examined. Erol Gungor chose. Because it is important in the years 1960 and 1980. The solutions offered suggestions are still valid..

Key words: intellectual, religion, Turkish intellectual, Erol Güngör

GİRİŞ

1960-1980 arasındaki dönem Türkiye için oldukça karışık bir dönemdir. Öyle ki; bu dönem Türkiye'si bir darbe ve bir muhtıra geçirmiştir. Elbette ki bu durum o dönem Türk aydınının düşüncelerini her alanda etkilediği gibi din alanında da etkilemiştir (Kongar, 1999: 19). Özellikle 27 Mayıs 1960 yılında darbeyi yapanların din görüşü; hiçbir şekilde din ayrımı yapmayı millî birliğimiz için el ele hep beraber çalışmak gibi hükümler içermektedir. 27 Mayıs sonrasında ise din ve devlet işlerinin birbirinden tamamen ayırma gibi hedefler vardır (Demirci, 1997:147-161).

Türk modernleşmesi öncülerinin dinle ilgili tutumunda baştan beri karşı karşıya kaldığı problemin temelinde, dini karşı bir ideoloji olarak görmesi yatmaktadır. Bu anlayışta dinin geriliğinin en önemli sebebi olduğu düşüncesi yatmaktadır. Nitekim 1970'ler de üst düzey bürokrat ve girişimcilerden seçilmiş bir örneklem üzerinde yapılan araştırmada bürokratların %80.2'sine göre Türkiye'nin geri kalmasında dinin rolü olduğu anlaşılmaktadır. Bunların %40.2'si ise Türkiye'nin geri kalmasında tamamen dini sorumlu tutmaktadır. Girişimcilerin ise %53.6'sı dinin geri kalmada önemli olduğunu düşünmektedir. Dolayısıyla sorunun kaynağı tamamen dinde aranmaktadır. Bu dönemde böyle düşünülmesinin altında Cumhuriyet Dönemi Türk aydınına çok fazla etkileyen pozitivizm akımının örnek alınması olmuştur (Köktaş, 1997:83).

Bahsettiğimiz dönemdeki Türk aydınının din anlayışını yukarıdaki açıklamaları da göz önünde bulundurarak bir örneklem üzerinden açıklayacağız. Örneklem olarak seçtiğimiz aydınımız Erol Güngör olacak. Erol Güngör'ü

* Bu makale prof. Dr. Ali SARIKOYUNCU'nun danışmanlığını yaptığı Öznur YAŞAR tarafından hazırlanan "Ziya Gökalp, Hilmi Ziya Ülken ve Erol Güngör Örneğinde Dine Yaklaşımları ile Türk Aydını" başlıklı yüksek lisans tez çalışmasından türetilmiştir.

seçmemizin sebebi döneminin öne çıkan aydınlarından biri olması, ayrıca yaşadığı dönemin problemlerini çok iyi okumuş olması ve çözüm önerileri getirmiş olmasıdır.

Aydınlarımızın durumunu çeşitli olaylara bakış açısını, siyasi hayatımız ve geleceğimiz açısından bir değerlendirmeye tabi tutmak girişimi, şimdiye kadar birçok kişi tarafından yapılmış ve konferanslara vs. konu teşkil etmiştir. Bu aydınlarımız arasında şüphesiz Prof. Dr. Erol Güngör'ün ayrı bir yeri vardır. Erol Güngör'ü aydınlar zinciri içerisinde ayrıcalıklı bir duruma getiren temel husus onun "Milletinin kültürü ile bütünleşmiş olmasıdır". Milletinin kültürü ile bütünleşmiş olmak, ona yabancılaşmamak, milleti için geleceğe yönelik, köke bağlı tahliller ve sentezler yapabilmek, gerçek aydınların özelliğidir. Ülkemiz, Tanzimat'tan beri ve çok acele bir şekilde de Cumhuriyet Döneminden bugüne kadar, hep Erol Güngör gibi aydınların özlemini çekmiştir. İşte Erol Güngör'ün ayırıcı özelliği de bu noktada bulunmaktadır (Aydın, 1998:148).

EROL GÜNGÖR ÖRNEĞİNDE 1960-1980 ARASI TÜRK AYDINI VE DİN

25 Kasım 1938'de Kırşehir'de doğan Güngör Türk fikir hayatının yetiştirmiş olduğu önemli isimlerdendir. Köklü bir aileye mensup Erol Güngör adliye zabıt kâatibi Abdullah Sabri Bey ile Zeliha Hanımın üçüncü çocuklarıdır. Kırk beş yıllık çok kısa denebilecek bir hayat dilimine çok sayıda kitap ve makale sığdırmıştır. Dini bilgilerinin çoğunu dedesi Hafız Osman Bey'den almıştır. Dedesi Abdülhamit Devrini görmüş ve çok iyi medrese eğitimi almış biridir. Ortaokul sıralarında Türk İslam kültürünün önemli eserlerini okumaya başlamıştır. 1956'da ise Kırşehir'den ayrılmıştır. İstanbul Hukuk Fakültesine kayıt yaptıran Erol Güngör bir yandan tahsil hayatını devam ettirirken bir yandan da devamlı ilim toplantılarına katılmıştır (Güngör, 1998:107).

260

Mümtaz Turhan'la tanışıp, Edebiyat Fakültesini bırakıp Fen-Edebiyat Fakültesinin Felsefe Bölümüne geçmesi onun hayatına akademik olarak yeni bir boyut kazandırmıştır. Erol Güngör'ün farklılığı, üzerinde büyük etkisi bulunan hocasının da dikkatinden kaçmamıştır. Nitekim Mümtaz Turhan onun için ileride "İşte benim büyük eserim" diyecektir. Öğrenci olduğu fakültede ayrıca memur olarak da görev yapan Güngör ayrıca misafir profesör olarak İstanbul Üniversitesinde bulunan Hains'in laboratuvar asistanlığını üstlenmiştir. Edebiyat Fakültesinden mezun olduğu 1961 yılında Tecrübi Psikoloji kürsüsüne asistan tayin edilmiştir. Ülkemizde yeni bir ilim dalı olan Sosyal Psikolojiye yönelmesi de bundan sonra başlamıştır. ABD'ye Kenneth Hammond'un davetiyle Sosyal Psikoloji alanında araştırma yapmak için gitmiştir. Araştırmalarını yapıp ülkeye dönen Erol Güngör 1970'de doçent olmuştur. Hocası Mümtaz Turhan'ın vefatından sonra İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyal Psikoloji Kürsüsünün Başkanlığını da yürütmeye başlamıştır. Devlet Planlama Teşkilatında, Milli Eğitim Bakanlığı ve Kültür Bakanlığının çeşitli komisyonlarında görev alan Güngör 1978 yılında "Değerler Psikolojisi Üzerine Araştırmalar" adlı teziyle profesör olmuştur. 1982 yılında Yüksek Öğretim Kurumu tarafından Selçuk Üniversitesine rektör tayin edilen Güngör, sekiz ay süren bu idareciliği sırasında pek çok başarılı çalışmaya imzasını atmıştır. Ancak 24 Nisan 1983'de İstanbul'da geçirdiği bir kalp krizi sonucu hayata gözlerini kapamıştır (Yıldız, 1998:15-19).

Kısaca hayat hikâyesini anlattıktan sonra Erol Güngör'ün din hakkındaki görüşlerini açıklayabiliriz. Din hakkında birçok görüş beyan eden Erol Güngör; medeniyet ve kültür ilişkisinde dinin yerine değinmektedir. Bu anlamda İslâm davasının siyasi bir dava olarak değerlendirilmesini uygun görmemektedir (Güngör, 1983: 13). Bunun doğal bir süreç olması gerektiğini öngören Erol Güngör'e göre Müslümanlar yeni bir medeniyet kurarak varlıklarını korumak ve yüceltmek zorundadırlar. Ancak bunun yolu fikir ve sanat alanında yoğun gayretler sarf etmekle mümkün olabilir (Güngör, 1996a: 63-68). Güngör'e göre İslam, siyasetten öte kültür ve medeniyet meydana getirme adına var olmak durumundadır. Bu da zaten öyle gelişmiş ve İslamiyet insanlığa yön veren bir medeniyet kurmuştur.

Erol Güngör'e göre İslâm medeniyeti getirdiği manevi değerler bakımından çok üstündür. Bu üstünlük sayesinde karşısındaki diğer sistemleri yenilgiye uğratmıştır. İslâm medeniyetinin sahibi ve muhafazasıyla sorumlu konuma geçen Türkler ise kendi değerleriyle İslâmiyet'in temellerini pekiştirmiştir. Bu nedenle kendilerinden olmayanlara karşı hiçbir özentî göstermeyen Türkler, başkalarının da kendilerine katılmakla büyük bir mutluluğa kavuşacaklarına inanmışlardır. Başka halkların Müslüman olması onlara ait bir tercih olarak bırakılmıştır. Bu sebeple Türk tarihinde

zorla din değiştirme hadisesi hiç görülmediği gibi, din propagandasına da pek rastlanmamıştır. Türkiye yüzlerce yıl birçok dinin ve siyasi cemaatin sığındığı bir yer olmuştur. Hatta Yahudi düşmanlığının görülmediği tek yer Türkiye'dir. Örneğin Türkler İspanya'daki engizisyonlardan kaçan Müslümanlara yardım ettikleri gibi Yahudilere de yardım etmişlerdir. Ayrıca Türkler binlerce Yahudi'ye İstanbul'da rahat bir hayat temin etmişlerdir (Güngör, 1997: 142).

Erol Güngör İslâm medeniyetine bir özeleştirme getirmiştir. Öyle ki İslâm medeniyetinin bir bakıma kendi üstünlüğünün kurbanı olduğunu söylemiştir. 16. veya 17. yüzyıla kadar İslâm dünyası, bulunan müesseseleriyle, bilgi ve teknoloji birikimiyle o kadar istikrarlıydı ki; değişim gibi bir ihtiyaç içine hiç girmemiştir (Güngör, 1996a: 91). Sonraki yüzyıllarda ise bahsedilen alanlardaki gerileme sebebiyle bu istikrarını kaybetmiştir.

Erol Güngör'ün genel olarak İslam medeniyetiyle alakalı düşüncelerinden şunlar anlaşılmaktadır; her alanda başarılı olmak için dinimizde değişiklik yapmamız gerekmez, bizim ilimde, sanatta, sporda, vs. başarılı olmamız devletlerarasında da başarılı olmamızı sağlayacaktır. Bu nedenle kültürümüze sahip çıkıp, eğitime önem vermemiz gerekmektedir.

Erol Güngör'ün geri kalmışlık ve din eğitimi hakkında da görüşleri bulunmaktadır. O aydınların, dinin sosyal müessese olduğunu hesaba katmayarak, onu hep ideolojik planda düşündüklerini ve bu yüzden din hayatındaki gerilemeyi, dine rakip başka ideolojilerin çıkmasına bağlamaktadır (Güngör, 1996a: 238-241). Erol Güngör dinin özünde gerilemeye sebebiyet verecek hiç bir şey olmadığını düşünmektedir. Ona göre din sadece ideolojik olarak düşünülürse gerilemeye sebep olabilir.

261

Güngör İslâm hukukunun geri kalma sebeplerini, dönemin şartlarıyla beraber açıklamaktadır. İslâm hukukunun geri kaldığı dönem, değişmelerin dışarıdan geldiği ve eskiden hiç görülmeyen bir hız kazandığı dönemdir. İslâm hukukunun ticaret, borçlar, ceza hukuku sahalarında, aynı zamanda usul hukuku konusunda yerini batılı hukuk sistemlerine terk etmesi, bütün bu sahaların İslâm camiasının takip edemediği ancak peşinden yetişmeye çalıştığı bir takım hızlı değişmelere uğraması yüzündendir (Güngör, 1993c:101). Erol Güngör'ün bu noktada belirtmek istediği, bu gelişmeleri takip edecek yeterince yetişmiş insan gücünün olmaması ve hızlı bir Batılılaşma sürecine girilmesidir.

Erol Güngör'ün İslâm hukuku hakkındaki değerlendirmeleri bugün içinde geçerlidir. İslâmiyet'de içtihat¹ kapısının kapanmadığını söylememize rağmen, karşımıza çıkan yeni hukuk sorunları bulunmaktadır. Bu sorunları hala eski hukuk kitaplarıyla çözmeye çalışmamız bu alanda devam eden büyük problemlerimiz olduğunu göstermektedir. Düşünmeye sonsuz bir önem veren bir dinin mensupları, İslâm'ın çağdaş problemler karşısında aciz kaldığı görüntüsünü vermektedir. Bu ise yanlıştır. İyi bir İslâmi eğitim almış âlimin bugün çözemediği bir problem olamaz ve olmamalıdır (Aydın, 1998: 154). Bu noktada problemin İslâm bilginlerinin yetişme problemi olduğunu söyleyebiliriz.

Erol Güngör tasavvuf hareketi hakkında da düşüncelerini belirtmektedir. Ona göre bu hareket birçok insanın zannettiği gibi İslâm'ın sefalet ve ahlaki gevşekliğe düşmesine neden olmamaktadır. Fakat şu kesin ki, şikâyet konusu olan hallere tasavvuf yoluyla bir çözüm bulmaya imkân yoktur. Sonuç olarak da olmamıştır (Güngör, 1993b: 216).

Dine başka hiçbir amaç karıştırılmadığı sürece geri kalmışlığa sebebiyet vermez. Bu konuyu Atatürk'ün görüşleriyle devam ettirmek yerinde olacaktır. Ona göre insanlıkta, dinle ilgili her konu her türlü hurafelerden uzaklaşarak, hakiki bilimin ışığında temizlenip, mükemmel oluncaya kadar, din oyunu aktörlerine her yerde rastlanacaktır (Sarıkoyuncu, 2006: 120).

Erol Güngör döneminin en büyük sorunlarından birisinin iyi yetişmiş din adamının olmaması olduğunu söylemektedir. O dönemin birçok sorununu ele alırken bu konuya da oldukça yer vermektedir. Özellikle ülkemizin geleceği için iyi yetişmiş din adamlarına olan ihtiyaca vurgu yapmaktadır.

Erol Güngör İslâmi eğitim kurumları olan medreselerle alakalı görüşlerini bir yazısında ifade etmektedir. Ona göre Batı'da her kemalin mastarı fen ise, Doğu'da her feyzin membaı dindir. İslâm'ın "bir cevher-i hakikatinin" şaşalı bir medeniyet ortaya koymak için yeterli olduğunu düşünmektedir. Daha sonra medreselerin ıslahı nasıl olacaktır? Sorusunun üzerinde durmaktadır (Korkmaz, 1994:100). Çünkü toplumun iyi yetişmiş din adamına ihtiyacı olduğunun farkındadır. Bu anlamda ilk olarak medreselerin ıslahı üzerinde durulması gerektiğini beyan etmektedir.

Erol Güngör, Türkiye Cumhuriyeti'nin laik bir devlet olduğu gerçeğinden hareket etmektedir. Bu nedenle din adamlarının devlet işlerinde etkili olmasının tasvip edilemeyeceğini belirtmektedir. Öte yandan O, devletin ya da politikacıların da din işlerine yön vermeye kalkmasını doğru bulmamaktadır. Hatta devletin ibadet şekline bile karışmak isteyenleri şiddetle eleştirmektedir. Güngör'e göre bu, bir müdahaleci laikliktir. Bu güçler zaman zaman devlet gücünü din kurumlarına karşı kullanma fırsatı da elde etmişlerdir (Güngör, 1996a: 329). Yani sadece dini devlet işlerinden ayırmak yetmez, devleti de din işlerinden ayırmak gerekmektedir.

262

Ayrıca Erol Güngör, İslâm'ının tipik birer örgütleniş biçimi olarak ortaya çıkan tarikatların halk katında ilgi görmesinin nedenini açıklamaktadır. Ona göre; ulemanın mesafeli tavrına karşın, tarikat şeyhi baba şefkatinin sembolü olmuştur (Güngör, 1993b: 115). Ona göre tarikat şeyhi müftüler fetva verse de sen yine kalbine danış ilkesinin temsilcileri olmaktadır (Güngör, 1993b: 115). Bu hususta tasavvufun yaptığı en büyük menfi tesir aydınımıza göre en kaliteli zihinleri, en parlak zekâları kültür hayatının dışına çekmesi ve onları kısırlığa mahkûm etmektedir (Güngör, 1993b: 199). Bu konu tartışılması gereken bir önem arz etmektedir. Milletimizin geleceği açısından çok parlak zihinlerin tek taraflı gelişmesi iyi olmayacaktır. Bu nedenle Erol Güngör de bu durumdan rahatsızlık duymaktadır.

Erol Güngör'e göre din hayatını düzene sokmak adına büyük çabalar bulunmaktadır. Ancak bu çabaların içinde bulunanlar kendilerine rehber olabilecek prensiplerin hangi kaynaklardan çıkarılacağını açıkça tayin etmek zorundadırlar (Güngör, 1993b: 9). Ayrıca dinde otorite mevkisine geçecek kimselerin bugünkü meseleleri üstlenebilecek bir eğitimden geçmeleri muhakkak gereklidir (Güngör, 1993c: 191). Yine yukarıda değindiğimiz gibi din alanındaki eksiklikleri ancak iyi eğitim almış olan kişiler düzeltebilecektir.

Erol Güngör'ün Osmanlı medreseleri hakkında değerlendirmeleri bulunmaktadır. Osmanlı medreselerinin o dönemin İslâm dünyasında bulunan medreselerden farksız olduğuna dikkat çekmektedir. Güngör 16. yüzyılın sonlarına doğru Osmanlı medresesinin akli ilimleri bırakmalarının sebebini bu ilimlerde birkaç yüzyıldır herhangi bir ciddi gelişmenin olmayışına bağlamaktadır. Bu yüzden onların okutulmasıyla okutulmaması arasında önemli bir fark bulunmamaktadır. Güngör medreselerin donması ve fonksiyonlarını kaybetmesini de medreseli aydın zümresindeki durgunluğa bağlamaktadır. Batı'daki ilmi gelişmeleri takip eden aydınlarımız olsaydı ne Tanzimat olacaktı nede medreseler resmen kapatılmadan önce, kendilerini kapayacaktı (Aydın, 1998: 151). Bugün iyi yetişmiş din âlimlerimizin olmayışı Erol Güngör tarafından Osmanlı ulemasına bağlanmaktadır. Çünkü onlar eğer ilmi anlamda Batı ile yarışabilecek derecede olsaydı, bugün Batı'ya ulaşmak bizim hedefimiz olmazdı.

Erol Güngör'e göre medreselerin donmasının ve çağ dışı kalmasının en önemli sonucu, yeni aydın grubunun onun yerini almasına kadar çok uzun ve sıkıntılı bir zamanın geçmiş olmasıdır (Güngör, 1993c: 40). Yani bu zamanın dolmasına bir hayli zaman vardır. Çünkü dönemin mevcut aydınları gerekli olan günün, ilmini almış değildir.

İslâm dünyasında ortaya çıkan uyanışçı hareketleri analiz eden Erol Güngör, hâlâ dini ve çağını iyi bilen kaliteli din bilginlerine ihtiyaç duyulduğunu belirtmektedir. Zira İslâm'da yapılacak olan ıslah, düzeltme ve çözüm geliştirme görevi sadece onlara ait bir uzmanlık işidir. Dinin herkese açık olduğu her Müslüman'ın din hakkında düşünce ve çözüm ileri sürebileceği elbette doğrudur. Ancak gerçek din bilginlerinin yerini hiçbir kesim dolduramayacaktır. Dini ayakta tutacak olan da batırarak olan da onlardır. Gerçekten dinin muhafazası onlardadır. Muhafaza ettikleri şeyi gün ışığına çıkarmayacak kadar aşırı ve manasız bir titizlik göstermeleri yüzünden, onu öldürmek üzere olduklarını da bilmeleri gerekmektedir. Sorunlar karşısında kendini geriye çekerek görevden kaçan bilginler iki kusur işlemektedir: İlki; alanı ehli olmayan kişilere terk ederek insanlara ve dine zarar vermelerine neden olmaktır. Diğeri ise dinin hayatla olan bağı keserek belki bilmeden de olsa dine ihanet etmektir (Güngör, 1993c). Sonuç olarak İslâm dininin, dinini iyi bilen din adamlarına ihtiyacı vardır. Çünkü onlar dinin muhafazasını sağlayacaktır. Ayrıca dinin yaşamdan bağı koparmayacak, her anlamda insanlığa katkıda bulunmuş olacaktır.

Erol Güngör' e göre; Türkiye'de uzun yıllar din öğretiminin her seviyedeki eğitim kurumlarından kaldırılması sonunda tahsilli din adamı veya din tahsili yapmış aydın bulunamamıştır. Böylece itibarı zaten zedelenmiş olan din eğitimi kurumları büsbütün alay konusu olacak bir seviyeye indirilmiştir (Güngör, 1996a: 389). Konuya bu açıdan bakıldığında dinin bahsedilen konumu ülke için hiç de iyi olmamıştır diyebiliriz.

Bu anlamda kendini iyi yetiştirmiş din adamına olan ihtiyaca vurgu yapan Erol Güngör'e göre, insanlık her büyük değişme anında kendisine yeni çıkış yolları bulmuştur ve bulacaktır da... İşte bu anlamda din adamına burada pek çok vazife düşmektedir. Din ulemamız dünyamızın yeniden kurulmasında bir mimar gibi çalışmak isterse, dinin ezeli ve ebedi değerlerini modern insana nasıl verebileceğini bilmek zorundadır (Güngör, 1993c: 204-205). Bu nedenle din eğitiminin çok iyi verilmesi gerekmektedir.

263

Erol Güngör'e göre, bugünün İslâmcı düşünürleri, Batı medeniyetine uzak oldukları kadar, İslâm'a da uzaktırlar. Bugünkü Müslüman düşünürü Batı medeniyetini nasıl ki tanımak ve anlamak durumunda ise, İslâm'ı da öyle tanımak ve anlamak mecburiyetinde kalmıştır (Güngör, 1993c: 180-185). Bu mesafeyi ortadan kaldırmanın yolu da din eğitiminin gençlere vermektir.

Laiklik tartışmalarında ise Erol Güngör aydınların iki temel ekseninde ayrıştığını ifade etmektedir. Bunlardan ilki; din artık devrini tamamlamış bir sosyal müessesedir ve modern cemiyetin esas vasfını klasik dinlerin tesirinden çıkarak rasyonel düşüncüyü hâkimdir. İkincisi ise; Modern cemiyetin ahlakı dine değil ilme dayanacaktır. Böylelikle Türk aydınlarının din karşısında aldıkları tavırlarda yukarıdaki fikirler çok etkili olacaktır. Nitekim bu tavır alış öylesine derin köklere sahiptir ki bugün bile dindarlık bir kimsenin aydın tabaka arasında yer almasına önemli bir engel olarak algılanmaktadır. Bizde uygulamasını pozitivist bir geçmişe dayandıran doktriner laiklik öğretisi (ki bunu birçok siyaset bilimcisi artık laikçilik olarak tanımlayacaktır), dinin insanlığın çocukluk çağlarının bir alışkanlığı olduğu, aklın ve bilimin egemenlik kazanması ile dinin de aşılacağına inancına sahiptir. Bu nedenledir ki bizde belli bir eğitim düzeyine ulaşmış okumuş yazmış bir kimsenin dindar olabilmesine imkân ve ihtimal verilmeyecektir. Erol Güngör'ün vurguladığı gibi sıradan bir Türk aydın bireyinin dindar olarak kendisini lanse etmesinin tek sebebi bulunacaktır, o da dini istismar etmek. Standart Türk aydınına göre din ancak geri kalmış halk kitlelerinin kültürünü temsil eder; aydının vazifesi bu kültürün bir üyesi olmak değil, fakat onu ortadan kaldırmaya bile ıslah etmek, modernleştirmektir. Bu yüzden halk dindar aydın, din reformcusudur. Halkın kanaatine göre Türk milleti dindar oldukça yükselmiş ve yücelmiş, dinden uzak kaldıkça da kudretini kaybetmiştir (Ceylan, 2006:44).

Güngör; dinin eski nüfuz alanlarını kaybettiği görüşünden hareket etmektedir (Güngör, 1996b: 87-188). Bu nedenle de dinin devlete müdahale etmesinin artık imkânsız bir hale geldiği kanaatindedir (Subaşı, 1996:261). Türkiye gibi ruhban sınıfına, cemaat teşkilatına ve varlıklı bir kilise teşkilatına sahip bulunmayan ülkelerde böyle bir müdahalenin zaten beklenemeyeceğini belirtmektedir. Buna karşılık modernizm, ilericilik, devrim gibi tabu haline getirilmiş

kavramların temsilcisi olarak ortaya çıkan devleti, din hayatına karışmaya hem çok meyilli, hem de imkânları bakımından pek müsait görmektedir (Güngör, 1996b:187).

Laiklik konusuna Sosyal Meseleler ve Aydınlar kitabında da değinen Erol Güngör; Türkiye devletinin laik olduğunu söyleyen anayasa maddesi de Türkiye'yi laik yapmış değildir diye düşünmektedir. Kanunla insanlar objektif düşünceye, yani laikliğe alıştıramaz (Güngör, 1996a: 327). Bu anlamda laiklik önce insanlara anlatılmalı ve olması gerektiği gibi uygulamaya koyulmalıdır.

Batılı siyasetçileri kaygılandıran etken, İslâm'ın kuşatıcı bir din olmasıdır. Asıl çatışma, İslâm ve laiklik arasında kendini göstermiştir. Güngör, İslâm'ın insanı maddî ve manevî yönleriyle bütünüyle kavrayan bir sistem olduğunu düşünmektedir. Dolayısıyla Hıristiyanlıktaki gibi bir laikliğin İslâm'a uymadığını söylemektedir. Ona göre, İslâm'da laiklik daha çok din ve vicdan hürriyeti şeklinde ortaya çıkmaktadır (Güngör, 2011).

Erol Güngör laikliğin yanlış anlaşıldığını düşüncesindedir. Erol Güngör'e göre; zaman geçtikçe laiklik var olan anlamından uzaklaşmıştır. Öyle ki dini sadece devlet işlerinden ayırmak yetmemiş, dini milleten de ayırma çabalarına girişilmiştir.

Dine yönelik konusuna da değinen Erol Güngör'e göre; bu yönelişin temelinde, insanların, dini olmayan bir mana sisteminden memnun olmamaları yatmaktadır. Dinin canlanması için bir önceki mana sisteminin sadece dini olmayışı değil, dinin getireceklerine hemen hemen zıt bir hayatı temsil etmesi gerekmektedir. İnsanlar ya dinsiz iken dindar olmakta ya da kendi dinlerinin eksik ve kusurlu olduğu bazı önemli noktalarda, tatmin sağlayan bir başka din anlayışını kabul etmektedirler. Her iki halde de yeni sistemin etkisiyle bir veya daha çok noktada tezat oluşturması ve bu tezadın belli bir istikamette çözülmeye doğru gitmesi esastır (Güngör, 1993b: 211). Ayrıca Erol Güngör dinin de hayata karşı olumlu tavır almadığını söylemektedir. Buna karşın dinin kendini geri plana atan değişimin sembollerine karşı hasımane tutumuyla tavrını gösterdiğini söylemektedir. Din, onların uğraştığı meselelerin hepsine kendinde çözüm olduğu görüşündedir. Dolayısıyla Erol Güngör dinin kendinden başka itibar edilecek hiçbir şey bulunmadığını iddia eder hale geldiğini hatırlatmaktadır. Türkiye'de din adını ağzına alanların, onu günlük siyasi kavgalarında vasıta yapacak derecede kutsallığını hiçe saymalarını eleştirmekte ve bu düzeyde dine ayrılan zamanı sorgulamaktadır (Güngör, 1993b: 214). Özetle Erol Güngör dinin özünün anlaşımındaki değişimden rahatsızlığını dile getirmiştir. Çünkü gerçek anlamda din hiç bir gelişmenin önüne geçmemektedir. Bu anlamda dini farklı algılatmak isteyenlere de karşı çıkmaktadır.

Erol Güngör din istismarını da eleştirmektedir. Din istismarı insanların dini duygularını kullanarak çıkar elde etme eylemidir. Ne yazık ki bu eylem çoğu zaman dinini iyi bilen kişiler tarafından yapılmaktadır. O bu konudaki rahatsızlığını dile getirmektedir. Aslında İslâm dininde de bu durum kınanmaktadır. Bu tavrıdaki kişilere riyakâr denmektedir ve İslâmiyet'te riya haramdır (Yaşar, 2011).

Din istismarı ancak din hürriyetinin çok sınırlı olduğu yerlerde bir anlam ifade etmektedir. Ne var ki, söz konusu edilebilecek bir istismarın mevcudiyeti, din müesseselerine karşı yapılan gizli ve açık hücumlar, din hayatına yapılmakta devam eden müdahaleler sona erdiği takdirde tamamen ortadan kalkacaktır (Güngör, 1996b: 167). Anlaşılacağı üzere Erol Güngör din istismarının mevcut düzenle alakalı olduğunu savunmaktadır.

Erol Güngör'e göre İslâmiyet din ile dünyayı birleştiren bir dindir. İslâm insanın dünyasını maddi ve manevi olarak ikiye ayırmaz. İslâm hayatı maddesi ve manası ile bir bütün olarak kabul etmektedir. Ayrıca Erol Güngör kehanet ile İslâm'ın uyuşmayacağını belirtmektedir (Güngör, 1993c: 80-90).

Erol Güngör İslâm'ı bir dava konusu yapanların çoğunlukla ya muhteris birer menfaatçi veya bilgisiz kimseler olduğunu düşünmektedir. Uzun zaman İslâm ile ilgili olarak yazılan ve söylenenlerin pek basit ve kısır şeyler olduğunu söylemektedir. Bu söylenenlerle İslâm'ın yanlış anlaşılmasına yol açtığını düşünen Erol Güngör, Türkiye'nin hala bu basitliği ve kısırlığı aşma gayreti içinde olduğunu düşünmektedir (Güngör, 1993c: 202). Bu gibi durumlar Türkiye'yi çıkmaza götürmektedir. Bu noktada gerçek Müslümanların üzerine vazifeler düşmektedir. Örneğin İslâm'ın tehdit edildiği bir durumda Müslüman kişilerin yapacağı ilk iş meseleyi önemsiz veya yok saymak değil, onun üzerine gitmektir (Güngör, 1993b: 216). Bu bir Müslüman'ın görevidir.

Aydınımızın görüşlerinden yola çıkarak bir değerlendirme yapacak olursak; iki ayrım dikkatimizi çekmektedir. Bunlardan ilki dinini gerektiği gibi yaşayanlar ikincisi gerektiği gibi yaşamayan ya da yaşayamayanlardır. Buradaki sıkıntılı durum dinini gerçekten yaşamak isteyenlerin önüne çıkan engellerdir. Bunlar din istismarı, mevcut düzen, yanlış algılama gibi engellerdir (Yaşar,2011).

Batılılaşma ve modernleşme çabaları içinde dinin değerlendirmesini de yapan Erol Güngör'e göre; bugüne ayak uydurmak için eskileri inkâr etmek gerekmediği gibi, illa onların bıraktığı yerde durmak veya başlamak da bir zorunluluk değildir. Aydınımıza göre, İslâm'a karşı gelişen ilgi ve bağlılığın verdiği potansiyelin heba edilmemesi için hareket noktası geçmişten başlamamalıdır. Bizzat içtihatla ihtiyaç duyulan yönde dönmenin mümkün olduğunu hatırlatmaktadır (Güngör, 1993b: 223).

Teknolojik gelişmeyi de kaçınılmaz bulan Erol Güngör; asıl meselenin teknolojik gelişmeye nasıl bir manevi gelişme ile istikamet verileceği konusu olduğunu söylemektedir. Batının dahi teknolojiye nasıl yön vereceği noktasında düşünceleri bulunmaktadır (Güngör, 1996a: 82).

265

Erol Güngör göre modern topluluklarda din artık diğer kurumlar arasından sadece bir tanesi haline gelmiştir. Manevi ihtiyaçlarımızın bir kısmını tatmin etmeye yarayan bir kurum olmuştur. Bu şekilde oluşan bir kopukluk sadece bir Müslüman'ın değil, bütün modern dünyanın bir dramıdır. İnsanlar her bir ihtiyaçlarını birbiriyle alakalı olmayan kurumlarla tatmin etmektedir. Öyle ki İslâm'ın durumu kolları bir tarafta, bacakları bir tarafta, kafaları bir tarafta, ruhları bir tarafta olan insan görünümündedir (Güngör, 1993c: 206). Bu görüşlerinden de belli olduğu gibi aydınımız din ile modernliğin beraber ilerlemesi gerektiği düşüncesindedir. Yani hiçbir şekilde modernlik için dini ikinci plana atmamamız gerekmektedir.

Bu anlamda atlamamız gereken bir konu da modernlikten Türk aydınının ne anladığıdır. Batıcılık, Türk aydınları nezdinde modernleştirme şeklinde anlaşılacak istenmiştir. Hâlbuki modernleştirme yanılıcı bir kavramdır. Çünkü modern toplumların sahip oldukları şeyi arzulamayı veya ona yönelmeyi ifade etmektedir. Problem, modern toplumların sahip oldukları şeylerin insanın doğal ortamını daha iyi denetlemelerini veya kullanabilmesini sağlayacak tarzlar ve araçlar olabilmesidir. Ayrıca bunların Batı'da sadece yakın zamanların moda ve eğilimleri veya belirli bir üslup ve tarz meseleleri olabilmesi problemidir. Türk modernleşme süreci, merkez toplumsal değerleri ve hatta insanı Batı medeniyetinin izdüşümünde yeniden tanımlamıştır (Subaşı, 1996: 78).

Dinin alanı üzerine de düşünen Güngör'e göre; dine karşı takınılan tavırlarda çeşitli hatalar bulunmaktadır. Birincisi; dini ilimle karıştıran bir bilgi hatasıdır. İkincisi ise; kendilerini reformcu diye adlandıran kişilerin din hakkındaki bilgisizliğidir (Güngör, 1996b: 163). Din anlayışının ne olması gerektiği hakkında sonu gelmez öznel tartışmalar yersizdir. Bu tartışmalar yerine, herkesin üzerinde anlaşabildiği gerçeklerin nelere bağlı bulunduğunu görebileceğimiz şartlar üzerinde durmamız gerekmektedir (Güngör, 1996a: 50-62).

Güngör, İslâm ile modernitenin birbirinden tamamen uzaklaştırılmaz olduğuna inanmaktadır. Bunu tarihe atıfta bulunarak yapmıştır. Öyle ki tarihte en önemli din âlimleri müspet ilime karşı çıkmamışlardır. Erol Güngör İslâm dünyasının reform ihtiyaçlarının Batı ile mücadele halinde ortaya çıktığını iddia etmektedir (Güngör, 1993b: 11).

Erol Güngör'e göre aydınların din problemlerinde söz sahibi olmaya yönelmenin çeşitli nedenleri vardır. Bu nedenlerden en önemlisi ulema sınıfının "saygı değer bir sosyal grup" olarak aramızdan ayrılmasıdır (Güngör, 1983: 239). Bu anlamda ulemanın doldurmuş olduğu misyondaki boşluğu aydınlar doldurmak istemiştir.

Aydınımız dinde reform yapılmasını en çok isteyenlerin, aslında her türlü reform yapılsa bile bir defa olsun ibadet edecek kimseler olmadığını düşünmektedir. İnsanın şahsen inanmasa bile din işleriyle uğraşabileceğini düşünmektedir. Bu nedenle gelebilecek itirazları cevaplarken, din işlerine alaka göstermekle dindarların işlerine müdahale etmenin ayrı şeyler olduğunu hatırlatmaktadır (Güngör, 1996a: 329). Bunun dışında Güngör İslâm'ın bir hayat düzeni olduğunu söylemektedir. Onu hayattan çeken insanın, İslâm'a hizmet değil belki ihanet edeceğini söylemektedir (Güngör, 1993c: 201-220). Özetle İslâm ile bütünleştiğimizizin üstünü çizmektedir. Bu nedenle reform başlığı altında İslâm'dan tamamen uzaklaşmanın yanlış olduğunu belirtmektedir.

Yukarıda bahsedilen konuya ilaveten aydınımız ilericilerin bize medeniyet diye gösterdikleri şeylerden bahsetmektedir. Bunlara uymak için sadece Türklük ve Müslümanlıktan çıkmak değil, ayrıca insanlıktan da çıkmamız gerektiğini düşünmektedir. İnsanlara daha çok huzur ve refah verecek bir yaşama seviyesine ulaşabilmek için Türk ve Müslüman oluşumuzdan taviz vermememiz gerekmektedir. Çünkü bunlar bizim en büyük avantajlarımızdır (Güngör, 1996a: 422).

266

Erol Güngör, 2. Mahmut zamanındaki (1808-1839) din adamlarının, padişahın getirdiği bazı yenilikleri ilk etapta kabul etmeme nedenlerini açıklamaktadır. Din adamlarının o dönem modernleşmeye karşı olmadıklarını belirtmektedir. Onların karşı oldukları şeyin modernleşme ile ilgisi olmayan, sadece sembolik mahiyetteki bazı yenilikler olduğunu söylemektedir (Güngör, 1993c: 178). Yani din adamlarının asıl karşı çıktıkları dinden uzaklaşmadır. Öyle ki dinin mahiyeti konusunda yapılması muhtemel olan değişiklikler din adamlarını tedirgin etmektedir. Yoksa gelişme anlamında yapılacak her türlü reform konusunda din adamlarının bir tereddüdü bulunmamaktadır.

Erol Güngör inanç konusu ile ilgili de düşüncelerini dile getirmiştir. Ona göre; Müslümanların düşünce meselelerinin iman meselesi halinde görmekten vazgeçmeleri ve düşüncelerinin doğruluğuna ölçüt olarak imanı almamaları gerekmektedir. Bu onların imanlarını terk etmeleri anlamına gelmez; fakat düşünceye iman ölçüsü hâkim olduğu zaman kimin haklı kimin haksız olduğunu anlamaya hemen hemen imkân bulunmamaktadır. İman öyle bir konudur ki; ana hatlarıyla herkesi birbirine bağlamaktadır. Aynı şekilde tartışmaya sokulduğu zaman ufak ayrıntılar bile insanların birbirlerini en ağır şekilde suçlamalarına yol açabilmektedir (Güngör, 1983: 73). Bu yüzden Erol Güngör, iman konusu olan şeyleri ya red ya da kabul edebileceğimizi, fakat asla tartışamayacağımızı söylemektedir. Erol Güngör böylece imanla düşünce arasında bir ayrım yapmaya gerek duymaktadır. İmanı, doğruluğuna ilişkin yeterli bilgi temelleri olmadan bir önermenin geçerliliğini onaylama şeklinde tanımlamaktadır. Din, kişinin doğruluğunu en azından başkalarına karşı ispatlama lüzumunu hissetmediği bir önermenin kabulü olmaktadır. Bu takdirde imanın bilgiye dönüşmesini, önermenin doğruluğunun açık seçik hale gelmesine bağlamış olmaktadır. Nihayet iman iç gözleme dayanmaktadır (Subaşı, 1996: 249).

Diğer dinler ile İslam dinini karşılaştıran Erol Güngör; İslâm'ın, Hıristiyanlıktan farklı bir şekilde var olan bütünselliğine işaret etmektedir. İslâm'ın toplumu, maddi manevi bütünüyle kavramaya çalışan, onu bütünsel olarak ele alan bir sistem olduğunu belirten aydınımız, bu yüzden İslâm'ın Hıristiyanlıktaki anlamıyla laik olmadığına işaret etmektedir. Fakat aydınımız yine de laikliği negatif bir kavram olarak ele almamaktadır. Ona göre İslâm'daki laiklik,

daha ziyade vicdan hürriyeti şeklinde ortaya çıkmaktadır. Bu nedenle de İslâm'ın başlangıcından beri oluşturduğu hukuk külliyyatı ancak bir tarihi araştırma konusundan ibaret kalmış bulunmaktadır. Çünkü bugün artık Türkiye laikliği benimsemiştir (Güngör, 1993c: 51-58).

Dinin yaptırıcı gücüne de değinen Güngör; bu güce bazı hallerde maddi kuvvetinde girebileceğini ancak dinde asıl olanın manevi kuvvet olduğunu savunur. Çünkü dini hayatın bütün gayesi Allah rızası denilen şeyin kazanılması yani Tanrı'nın insanlardan hoşnut olmasıdır. Ancak dinin Katolik Hıristiyanlarda olduğu gibi teşkilatlandığı durumlarda yaptırıcı güç daha kuvvetli olur. Çünkü kilise, insanın bir kabahatinden ötürü cemaatten çıkarabilir (Güngör, 1997: 146). Buradan da anlaşıldığı gibi daha kapsayıcı nitelikte olan İslâm dini diğer dinlerden ayrılmaktadır.

SONUÇ

Araştırmamızda ele aldığımız dönemde -1960-1980 arası- bir muhtıra ve bir de darbenin gerçekleşmiştir. Bu siyasi durum Türkiye'de her alanı etkilediği gibi aydınların düşüncelerini de etkilemiştir. Biz araştırmamızda bu dönemin öne çıkan aydınlarından olan Erol Güngör'ün din konusundaki görüşlerini ele aldık.

Araştırmamızın sonucunda din ile aydınlar arasında bir ilişkinin olduğunu ve iki kurumun birbirini etkilediği ortaya çıkmıştır. Aydınlar sadece din alanında değil başka alanlarda da toplumu değiştirme, dönüştürme ve etkileme gücüne sahiptirler. Ayrıca yaptığımız araştırmada Erol Güngör'ün görüşlerinden de yola çıkarak dinin gelişmeye engel olmadığını özellikle İslâm dininin ilime ve gelişmeye öncü olduğunu görülmüştür. Araştırmamızın sonucunda entelektüel dediğimiz aydın kesiminin halk üzerinde çok etkili olduğunu fakat bizim incelediğimiz dönem dâhilinde halk ile arasına mesafe koyduğunu da anlaşılmıştır.

267

Dinin toplum üzerinde etkin bir kurum olduğu bir kez daha ortaya çıkmıştır. Özellikle iyi yetişmiş din adamı toplumun gelişmesi için çok önemli olduğu anlaşılmıştır. Ayrıca dinin insanların bütünleşmesinde ve toplumsallaşmasında etkili olduğunu görülmüştür. Bahsettiğimiz dönemde çeşitli konular aydınlarımızın dikkatini çekmiştir. Bu konular; medeniyet ve kültür ilişkisi, geri kalmışlık ve din eğitimi, laiklik, İslâm, Batılılaşma, modernleşme, dinde reform, inanç, diğer dinler ve İslâm gibi konulardır.

Erol Güngör'e göre Batı'yı özümsemek yerine kendi eksikliklerimizi görüp, kendi medeniyetimizde gelişme sağlanmalıdır. Erol Güngör dine başka amaçlar karıştırılmadığı sürece geri kalmaya sebep olmayacağını söylemektedir. Ona göre İslam dini bilime açık bir dindir. Bu anlamda iyi yetişmiş din adamları bilime ve gelişmeye engel olmayacak, aksine destek vereceklerdir. Özellikle dini inancın medeniyetleri kuvvetlendiren bir yapısının olduğunu düşünmektedir.

Erol Güngör sadece dinin devlet işlerine değil, devletinde din işlerine karışmaması gerektiğini söyler. Ayrıca Erol Güngör'e göre İslam dini, din ve dünyayı birleştiren bir sisteme sahiptir. Batılılaşma konusunda ise; Erol Güngör Batılılaşmanın çeşitli yan etkilerinin olduğunu söylemektedir. Bunlardan bir tanesi de dinden uzaklaşmadır. Erol Güngör'e göre yapılan reformlar dinin mahiyetinde değişikliğe sebebiyet verecekse olmaması gerekir.

KAYNAKÇA

AYDIN, Mehmet, (1998), "Erol Güngör ve İslâm'ın Bugünkü Meseleleri", Erol Güngör'ün Anısına Armağan, Ahmet Sevgi (Haz.), Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Yayınları No:1, Konya.

CEYLAN, Harun, (2006), "Çağdaş Türk Düşüncesine Erol Güngör Katkısı" Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalı, Sakarya, ss.42-48.

- DEMİRCİ, H. Aliyar, (1997), “27 Mayısçıların Din Siyaseti”, Türkiye Günlüğü, Sayı:45, Mart Nisan, ss.15-21.
- GÜNGÖR, Erol, (1983), “Mülakat”, İnanmış Aydının Problemleri, Mayaş, Ankara.
- GÜNGÖR, Erol, (1993a), Dünden Bugünden Tarih Kültür Milliyetçilik, Ötüken Yay., 6. Baskı, İstanbul.
- GÜNGÖR, Erol, (1993b), İslâm Tasavvufunun Meseleleri, Ötüken Yay., 5. Baskı, İstanbul.
- GÜNGÖR, Erol, (1993c), İslâmın Bugünkü Meseleleri, Ötüken Yay., 9. Baskı, İstanbul.
- GÜNGÖR, Erol, (1996a), Sosyal Meseleler ve Aydınlar, Ötüken Yay., 3. Baskı, İstanbul.
- GÜNGÖR, Erol, (1996b), Türk Kültürü ve Milliyetçilik, Ötüken Yay., 12. Baskı, İstanbul.
- GÜNGÖR, Erol, (1997), Ahlak Psikolojisi ve Sosyal Ahlak, Ötüken Yayınları, 2. Baskı, İstanbul.
- GÜNGÖR, Erol, (1997), Kültür Değişmesi ve Milliyetçilik, Ötüken Yayınları, 11. Baskı, İstanbul.
- GÜNGÖR, Hidayet, (1998), “Erol Güngör’ün Hayatı, İlmi ve Fikri Şahsiyeti”, Erol Güngör’ün Anısına Armağan, Ahmet Sevgi (Haz.), Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Yayınları, No:1, Konya.
- KONGAR, Emre, (1999), Türk Toplum Bilimcileri, Cilt:4, Remzi Kitabevi, İstanbul.
- KORKMAZ, Alaaddin, (1994), Ziya Gökalp Aksiyonu Meşrutiyet ve Cumhuriyet Üzerindeki Tesirleri, MEB Yayınları, 2. Baskı, İstanbul.
- KÖKTAŞ, M. Emin, (1997), “Türk Modernleşmesinin Din Sorunu”, Türkiye Günlüğü, Sayı:46, Yaz, ss.78-86.
- SARIKOYUNCU, Ali, (2006), Atatürk Din ve Din Adamları, Diyanet Yay., 7. Baskı, Ankara.
- 268 SUBAŞI, N., (1996), Türk Aydınının Din Anlayışı, Cilt:I. Yapı Kredi Yay., İstanbul
- YAŞAR, Öznur, (2011), “Ziya Gökalp Hilmi Ziya Ülken ve Erol Güngör Örneğinde Dine Yaklaşımları ile Türk Aydını”, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalı, Kütahya.
- YILDIZ, Harun, (1998), “Erol Güngör’ün Hayatı ve Eserleri”, Erol Güngör’ün Anısına Armağan, Ahmet Sevgi (Haz.), Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Yayınları, No:1, Konya, ss.15-23.
-